

Heidi Kurvinen

Työelämän sukupuolittuneisuuden haastajat

NAISET TOIMITAJINA SUOMESSA VUOSINA 1925–1954¹

Toimittajat olivat 1900-luvun alussa pääsääntöisesti miehiä, mutta alalla työskentelevien naisten määrä kasvoi tasaisesti. Heidi Kurvinen tarkastelee artikkelissaan varhaisia suomalaisia toimittajanaisia vuosina 1925, 1937 ja 1954 julkaistujen toimittajamatrikkeleiden avulla. Joukkobiografisella tutkimusotteella hän osoittaa naisten muodostaman joukon koostumuksessa tapahtuneet muutokset ja tuo esiin kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman merkitykset naisten urapolkujen rakentumiselle.

Yhdysvaltalainen mediahistorioitsija Hanno Hardt kritisoi jo vuonna 1995 kollegoitaan siitä, että he olivat unohtaneet toimittajat keskittyessään mediaorganisaatioiden ja niiden tuottamien sisältöjen tutkimiseen.² Hardtin kritiikki on suomalaisessa kontekstissa edelleen ajankohtainen, sillä mediahistorian alaan kuuluvat tutkimukset painottuvat nykyisinkin organisaatioiden ja journalististen tekstien tutkimiseen. Vaikka viime vuosina vahvistunut kulttuurihistoriallinen mediatutkimus on monipuolistanut tutkimuskenttää,³ mediatekstien tuottajat eli toimittajat ovat saaneet osakseen vain vähän huomiota. Toimittajuutta on toki sivuttu eri mediatalojen historiategoksissa ja toimittajia käsitellään ly-

hyesti myös 1980-luvulla ilmestyneen *Suomen lehdistön historia* -kirjasarjan eri osissa,⁴ mutta systemaattisesti suomalaisten toimittajien historiaa on tarkasteltu vain muutamissa tutkimuksissa.⁵ Näistä sukupuolinäkökulma näkyy ainoastaan Henrika Zilliacus-Tikkasen teoksessa *När Könet började skriva: Kvinnor i finländsk press 1771–1900* sekä omissa aikaisemmissa tutkimuksissani. Zilliacus-Tikkanen lähestyy biografisella tutkimusotteella ennen vuotta 1900 suomalaisessa lehdistössä työskennelleitä naisia.⁶ Itse olen analysoinut sukupuolen merkitystä toimittajakunnassa 1960- ja 1970-luvulla sekä tarkastellut vuonna 1946 perustetun Naistoimittajain Kerhon varhaisia vaiheita ja vuonna 1926

1. Kiitän lämpimästi nimettömiä vertaisarvioitsijoita artikkelia kehittäneestä palautteesta. Lisäksi kiitän Heini Hakosaloa, Seija Jalaginia, Marianne Junilaa ja Niina Timosaarta, joiden kanssa käyty keskustelut ovat vaikuttaneet tämän artikkelin muotoutumiseen. Reetta Hännistä kiitän avusta muutamissa *Lehdistön matrikkeliin* liittyneissä viime hetken tarkistuksissa artikkelin viimeistelyvaiheessa.

2. Hanno Hardt, *Without the Rank and File. Journalism History, Media Workers, and Problems of Representation*. Teoksessa Hanno Hardt & Bonnie Brennen (toim.) *Newsworkers. Toward a History of the Rank and File*. University of Minnesota Press 1995, 1–2.

3. Ks. esim. Raimo Salokangas, *Tekstit, kontekstit ja poikittaiskatse mediahistorian kohtauspaikalla*. Teoksessa Erkkä Railo & Paavo Oinonen (toim.) *Media historiassa*. Historia Mirabilis 9. Turun historiallinen yhdistys 2012, 25–46.

4. Ks. esim. Raimo Salokangas, *Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla*. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.) *Suomen lehdistö historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Kustannuskiila 1987, 359–360; Esko Salminen, *Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980*. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.) *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kustannuskiila 1988, 250–272.

5. Esko Keränen, *Muuttuva työnkuva. Toimitustyön differentioitumiskehitys Suomen sanomalehdistössä*. Suomen sanomalehdistön historia -projekti 1984; Raino Vehmas, *Lehtimieskunnan ammattirakenne ja sen muuttuminen 1900-luvulla*. Turun yliopisto 1963.

6. Henrika Zilliacus-Tikkanen, *När Könet började skriva. Kvinnor i finländsk press 1771–1900*. Finska Vetenskaps-Societeten 2005.

FT Heidi Kurvinen on tutkijatohtorina Oulun yliopiston historiatieteissä. Sähköposti: heidi.kurvinen@oulu.fi.

toimittajana aloittaneen Anni Voipion uraa.⁷ Konaishakuva 1900-luvun alun toimittajanaisten mahdollisuuksista toimia alalla kuitenkin puuttuu, mikä muodostaa artikkelini lähtökohdan.

Raino Vehmas osoitti vuonna 1963 ilmestyneessä tutkimuksessaan suomalaisen toimittajakunnan kasvaneen 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten kuluessa merkittävästi. Samanaikaisesti ruotsinkielisten toimittajien osuus ammatinharjoittajista oli vähentynyt ja toimittajien koulutustaso oli laskenut. Lisäksi sanomalehtimiesten ammattikunta oli muuttanut merkittävästi sekä aikakauslehdentoimittajien että naistoimittajien osuuden kasvun myötä. Vuonna 1954 toimittaja oli kuitenkin edelleen todennäköisimmin keskiluokasta tai ylemmästä keskiluokasta lähtöisin ollut suomenkielinen mies, joka oli naispuolisia kollegoitaan heikomminkin koulutettu. Hän oli syntynyt jostakin Suomen kolmesta eteläisimmästä läänistä ja työskenteli pääkaupunkiseudulla.⁸ Vehmas huomioi siis toimittajanaisten lukumäärässä tapahtuneen kehityksen ja naisten korkeamman koulutustason, mutta ei kiinnittänyt sukupuoleen sen tarkemmin huomiota. Artikkelissani tarkastelenkin Vehmaksen tutkimuksen marginaaliin jääneitä toimittajanaisia suhteessa hänen tekemiinsä tulkintoihin ammattikunnan yleisessä rakenteessa tapahtuneista jatkuvuuksista ja muutoksista. Tutkimusaineistona ovat Vehmaksen tavoin Suomen Sanomalehtimiesten Liiton julkaisemat lehdistön matrikelit vuosilta 1925, 1937 ja 1954. Täydentävänä aineistona käytän julkaistuja muistelmia ja Suomen sanomalehdistön historia -projektin yhteydessä 1970-luvulla kerättyä muistitietoa.⁹

Matrikeliaineiston pohjalta muodostettu tutkimusjoukko koostuu 197 naisesta,¹⁰ joiden työhistoriat sisältävät hyvin erilaisia urapolkuja.¹¹ Artikkelissani kysyn, minkälaisen joukon he muodostivat ja minkälaisia muutoksia joukon koostumuksessa tapahtui vuosien 1925 ja 1954 välillä. Mitä tämän joukon avulla voidaan sanoa toimittajien ammattikunnasta ja sukupuolen

merkityksistä sen harjoittajille? Tarkasteluni lähtökohta on joukkobiografinen eli olen muodostanut tietokannan, johon kuulumisen edellytyksenä on ollut toimittajan sukupuoli. Historiantutkija Heini Hakosalon mukaan joukkobiografian avulla voidaan tehdä näkyväksi ihmisjoukko, jonka olemassaoloa ei muuten olisi havaittu. Lisäksi joukkobiografia paljastaa henkilöhistoriallisia kuvioita eli sen, mikä on ollut tyyppillistä ja mikä epätavallista. Jos ammatillisen joukon tarkasteluun yhdistää vertailun miesten ja naisten välillä, tutkija pääsee näkemään sukupuolen vaikutukset urakehitykseen ja uralla tehtyihin valintoihin. Samalla tavoin kuin Hakosalon lääkärit myös toimittajat ovat muodostaneet ammattiryhmän, jossa kysymystä sukupuolesta

7. Heidi Kurvinen, *Gender and Journalistic Culture in Finland during the late 1940s*. Teoksessa Heli Hyvönen, Tuomas Räsänen & Janne Tunturi (toim.) *Media, Interaction and Integration. Cross-Cultural Dialogues in the Baltic Sea Area*. The Population Research Institute 2009, 172–193; Heidi Kurvinen, ”En mä oo mies enkä nainen. Mä oon toimittaja”. *Sukupuoli ja suomalainen toimittajakunta 1960- ja 1970-luvulla*. Acta Universitatis Ouluensis. B humaniora 113. Oulun yliopisto 2013; Heidi Kurvinen, Toimittajakoulutus ja sukupuoli 1960–1980-lukujen Suomessa. *Kasvatus & Aika* 8:1 (2014a), 83–97, http://www.kasvatus-ja-aika.fi/dokumentit/kurvinen_0603141158.pdf (6.10.2015); Heidi Kurvinen, Muistelmat lähteenä. Toimittaja Anni Voipion Lehtimatka. Teoksessa Heini Hakosalo et al. (toim.) *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. SKS 2014b, 132–150; Heidi Kurvinen, Toimittajanaiset 1960- ja 1970-lukujen Suomessa. Mahdollisuudet epätasa-arvoisuuden säröttäjinä. *Työelämän tutkimus* 3 (2014c), 257–271.

8. Vehmas 1963, 147–154.

9. Vuonna 1976 toteutettuun kirjoituskutsuun vastasi 101 toimittajaa, joista naisia oli 23. Kirjoitukset on arkistoitu Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkistoon, joka on tallennettu Helsingin yliopiston keskusarkistoon.

10. Useammassa matrikelissa esiintyvät naiset on laskettu kokonaismäärään ainoastaan kerran.

11. Samaan asiaan on kiinnittänyt huomiota varhaisia kanadalaisia naistoimittajia tutkinut Marjory Lang. Marjory Lang, *Women who made the news. Female journalists in Canada, 1880–1945*. McGill-Queen's University Press 1999, 13–14.

ei ole juurikaan käsitelty. Näin ollen toimittajanaisten joukko on minun tutkijana luoma konstruktio, ei tutkittavien henkilöiden jakama käsitys. Yhdistämällä joukkobiografiseen tarkasteluun yksilöbiografisia aineistoja tuon kuitenkin esiin myös naisten kokemuksen toimittajan työstä.¹²

Naisten määrä kasvaa tasaisesti

Naiset ovat osallistuneet Suomessa lehtityöhön vuodesta 1771 eli kotimaisen sanomalehdistön historian alusta lähtien kirjoittamalla runoja ja erilaisia tarinoita. Ensimmäiset varsinaiset lehtinaiset aloittivat kuitenkin työnsä vasta 1800-luvulla, jolloin toimittajan ammatti alkoi kehittyä nykyisin tunnettavaan muotoonsa. Varhaisten lehtinaisten joukkoon mahtui koko alaa uudistaneita uranuurtajia kuten matkailujournalismin kehittäjä Adelaide Ehrnrooth sekä vuonna 1893 *Päivälehdhen* ulkomaanosastolle palkattu Tekla Hultin.¹³

Yksittäisiä naisia palkattiin myös 1900-luvun ensimmäisinä vuosina esimerkiksi *Uuteen Suomeen*, *Hufvudstadsbladetin* ja *Turun Sanomiin*, mutta useimmissa sanomalehdissä toimitustyö säilyi miesten käsissä.¹⁴ Vuonna 1925 Suomen Sanomalehtimiesten Liiton jäsenistä vain 2,2 prosenttia oli naisia, eikä heidän osuutensa ollut kasvanut kuin 6,5 prosenttiin vuoteen 1937 mennessä.¹⁵ Suomessa toimittajanaisten määrä näyttääkin kehittyneen hieman verkkaisemmin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa 7,3 prosenttia toimittajista oli naisia vuonna 1900.¹⁶ Kanadassa naistoimittajien osuus oli 13 prosenttia vuonna 1921 ja vuonna 1941 jo 17 prosenttia.¹⁷ Sen sijaan Euroopassa toimittajanaisten suhteelliset osuudet olivat lähempänä suomalaisia lukuja. Väestölaskentatietojen mukaan naisten osuus toimittajista oli esimerkiksi Isossa-Britanniassa 5,7 ja Saksassa 5,6 prosenttia 1920-luvun puolivälissä. Ammattinimikkeen häilyvyyttä kuvastaa se, että samanaikaisesti saksalaisten toimittajien kattojärjestöksi vuonna 1910 perustetun *Der Reichsverband der Deutschen Pressen* (RDP) jä-

senkunnasta naisia laskettiin olevan vain 2,4 prosenttia.¹⁸ Toisin sanoen väestölaskentatiedot sisälsivät todennäköisesti myös muita kirjoittajina toimeentulonsa saaneita ammattiryhmiä kuin pelkkiä ammattitoimittajia sekä vakituisen työsuhteen lisäksi avustajina työskennelleitä toimittajia.

Suomalaisten toimittajanaisten vähäisestä määrästä johtuen valtaosa heistä oli etenkin tarkasteltavan ajanjakson alkuvaiheessa toimitustensa ainokaisia.¹⁹ Vuoden 1925 matrikelissa toimittajanaisia oli listattuna kahdeksan (369 jäsenestä).²⁰ Osa heistä oli työskennellyt useam-

12. Joukko- ja yksilöbiografisesta tutkimusotteesta ja niiden yhdistämisestä ks. Heini Hakosalo, Tasohyppelyä. Varhaiset suomalaiset naislääkärit ja historiallisen biografian monimuotoisuus. Teoksessa Heini Hakosalo et al. (toim.) *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. SKS 2014, 48–53, 58–59.

13. Zilliacus-Tikkanen 2005, 20–26, 48–49, 123–128, 164–166; Keränen 1984, 95–96, 135.

14. Keränen 1984, 96, 207.

15. Vuoden 1937 prosenttiosuus pohjautuu Suomen Sanomalehtimiesten Liiton vuosikertomukseen. Vuonna 1937 julkaistussa matrikelissa naisten osuus oli hieman korkeampi eli 7,6 prosenttia. Kurvinen 2013, 17–18.

16. Saltzman siteeraa Frank Mottia. Joe Saltzman, Sob sisters. The image of female journalists in popular culture. *Image of the Journalists in Popular Culture* 2003, 1, <http://www.ijpc.org/uploads/files/sobsessay.pdf> (6.10.2015).

17. Lang 1999, 4, 6.

18. Josef Seethaler & Christian Oggolder, Power to the women? Viennese journalism in the interwar period. *Westminster Papers in Communication and Culture* 8:3 (2011), 82–83, http://www.westminster.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0010/124885/006Power-to-the-women-Josef-Seethaler-and-Christian-Oggolder.pdf (6.10.2015); Jürgen Wilke, Journalism. Teoksessa *European History Online*. Leibniz Institute of European History 2013, <http://www.ieg-ego.eu/wilkej-2013b-en> (6.10.2015).

19. Käsitteellä ainokainen (*token*) viittaa Rosabeth Moss Kanterin tekemään jaotteluun organisaatioiden erilaisista sukupuolijakaumista ja niiden vaikutuksista vähemmistö sukupuolen asemaan. Ks. Rosabeth Moss Kanter, *Men and Women of the Corporation*. Basic Books 1977.

20. Heikki Koivula (toim.) *Suomen sanomalehtimiehet. Henkilötietoja Suomessa nykyään aktiivisesti toimivista sanomalehtimiehistä*. Suomen Sanomalehtimiesten Liitto 1925, 14, 40, 44, 84–85, 91, 158–159, 201–202, 207–208.

man lehden palveluksessa, mutta aineistosta ei löydy yhtään samassa lehdessä työskennellyttä naista. Ammattikunnan yleistä rakennetta kuvastaa se, että valtaosa naisista edusti taustaltaan keskiluokkaa tai ylempää keskiluokkaa, ja kolme heistä oli suomenruotsalaisia. Varsinaisiksi uutistoimittajiksi naisista voi luokitella Cecilia Hasselströmin, Maija Suovan, Valma Kivitiin, Sigrid Maria Heinriciuksen ja Vivi Maria Charlotta Petersin.²¹ Heidän lisäksi matrikkeliin ovat päässeet kirjallisista ja poliittisista ansioistaan tunnetuksi tulleet Kersti Bergroth, Sylvi-Kyllikki Kilpi sekä Anna-Maria Tallgren,²² joiden työnkuviin kuuluivat lähinnä pakinoitsijan ja kriitikon tehtävät. Naisista vanhin oli matrikkelin julkaisuvuonna 46-vuotias ja nuorin 26-vuotias. Valtaosa heistä oli aloittanut lehtityön hieman yli kahdenkymmenen vuoden ikäisinä, mutta kaksi naisista oli tullut alalle vasta kolmekymmentä täytettyään. Huomioitavaa on, ettei avioituminen ollut estänyt toimittajana työskentelyä, sillä 75 prosenttia heistä oli naimisissa. Samanaikaisesti naimisissa olevien naisten työssäkäynti oli Suomessa varsin harvinaista. Väestölaskentatietojen mukaan ammatissa toimivista naisista oli vuonna 1920 naimisissa 9,8 prosenttia eikä luku ollut vuoteen 1930 mennessä noussut kuin 13 prosenttiin.²³

Matrikkeli ei kerro koko totuutta 1920-luvulla alalla työskennelleistä naisista. Siitä puuttuu muun muassa Anni Voipio, joka aloitti *Uuden Suomen* vakinaisena toimittajana vuosi matrikkelin julkaisemisen jälkeen. Matrikkelistä ei löydy tietoja myöskään *Helsingin Sanomien* ensimmäisestä naistoimittajasta Elma Ramstedtistä, joka Anni Voipion muistelmien mukaan työskenteli alalla vain lyhyen aikaa.²⁴ Varhaisten lehtinaisten harvalukaiseen joukkoon voidaan laskea myös esimerkiksi taidemaalari Sigrid Schaudman, joka toimi *Dagens Press* -lehden taidekriittikkona vuodesta 1922 lähtien sekä samana vuonna *Kotilieden* päätoimittajana aloittanut Alli Wiherheimo. Onkin tärkeä muistaa, että matrikkelin ulkopuolelle ovat vääjäämättä jää-

neet sen julkaisemisen jälkeen alalle tulleet tai vain lyhyen aikaa työskennelleet naiset sekä toimittajat, jotka eivät julkaisuhetkellä kuuluneet Suomen Sanomalehtimiesten Liittoon²⁵. Esimerkkitaipauksista Voipio, Schauman ja Wiherheimo esiintyivätkin seuraavassa, vuonna 1937 julkaistussa matrikkeliassa.²⁶

Verrattaessa vuosina 1925 ja 1937 julkaistujen matrikkeliin tietoja nähdään toimittajanaisten lukumäärän kasvaneen 35:een (459 jäsenestä). Vaikka naisten joukko oli edelleen selvästi marginaalinen, lukumäärän kasvu osoittaa heidän vallanneen yhä enemmän alaa perinteisesti miesvaltaisessa toimittajakunnassa. Kasvun merkittävyyttä korostaa se, että toimittajanaisten määrän yli nelinkertaistuessa toimittajien kokonaismäärä kasvoi ainoastaan 24 prosentilla.²⁷

Vuoden 1937 matrikkelin naistoimittajajoukon lähempi tarkastelu nostaa esiin teemoja, jotka kertovat ammattikunnan rakenteesta ja toimittajanaisten asemassa tapahtuneista muutoksista. Suomenkielisten toimittajien suhteellinen osuus oli kasvanut hieman edelliseen matrikkeliin verrattuna, mutta ruotsinkieliset toimittajat muodostivat edelleen yli 30 prosenttia naistoimittajakunnasta. Myös toimittajina työskennelleiden naimattomien naisten määrä oli kasvanut, vaikkakin 57 prosenttia matrikkelin naisista oli edelleen joko naimisissa, eronnut tai jäänyt leskeksi. Muuten perheellisyydestä ei ole mahdollista tehdä johtopäätöksiä, sillä matrikkeli ei

21. *Suomen sanomalehtimiehet* 1925, 40, 44, 91, 158–159, 201–202.

22. *Suomen sanomalehtimiehet* 1925, 14, 84–85, 207–208.

23. Komiteanmietintö naimisissa olevien naisten ansioityöstä. *Komiteanmietintö* 1948:9. Valtioneuvosto 1948, 21.

24. Anni Voipio, *Lehtimatka. Sattumia kahdelta vuosikymmeneltä*. WSOY 1966, 11–13, 80.

25. Suomen Sanomalehtimiesten Liiton jäsenyyttä saattoi hakea kahden alalla olovuoden jälkeen.

26. *Suomen sanomalehdistön matrikkeli*. Suomen Sanomalehtimiesten Liitto 1937, 152, 187, 192–193.

27. Prosentuaalinen nousu on laskettu vuosien 1925 ja 1937 matrikkeleissa esiintyneiden toimittajien lukumäärän lisäyksestä.

Kuva 1. Toimittajan työtä pidettiin 1930-luvulla vielä miehisenä ammattina, vaikka naisten määrä alalla kasvoi tasaisesti. Kuvassa radiotoimittaja Reino Palmroth (nimimerkki Reino Hirviseppä) haastattelee Vallisaaren räjähdyksessä loukkaantunutta Helsingin Kauppatorilla vuonna 1937. Kuvaaja: Pietinen. Lähde: Museoviraston kuvakokoelmat, HK19670603:16520.

sisällä tietoja lapsimääristä. Merkillepantavaa kuitenkin on, että naimattomat naiset eivät suinkaan olleet nuoria, vasta uransa aloittaneita toimittajia. Naimattomuus ei liittynytäkään työssä kohdattuihin haasteisiin vaan ikäpolveen: 1800-luvun lopulla syntyneille naisille perheen ja uran yhdistäminen ei ollut samalla tavoin mahdollista kuin 1900-luvulla syntyneille. Samansuuntaisen päätelmän on tehnyt varhaisia suomalaisia insinöörinaisia tutkinut Johanna Vähäpesola, jonka mukaan työn ja perhe-elämän yhdistäminen yleistyi vasta 1920- ja 1930-luvulla, kun taas sitä aikaisemmin valmistuneet naiset olivat todennäköisemmin lapsettomia, vaikka yli puolet insinööri- ja arkkitehtiniaisista oli avioitunut 1910-luvulta lähtien.²⁸

Valtaosa naisista oli aloittanut toimittajanuransa alle 30 vuoden iässä, mutta heistä yli puolet oli tullut aikaisemmasta matrikkeliyhmästä

poiketen alalle vasta täytettyään 25 vuotta. Lisäksi joukkoon kuului viisi yli 35-vuotiaana alalle tullutta naista. Selitystä toimittajanaisten ikäkaumassa tapahtuneeseen kehitykseen voidaan hakea koulutustaustan paranemisesta. Vuoden 1937 matrikkelissa ylemmän korkeakoulututkinnon oli suorittanut kuusi ja alemman korkeakou-

28. Johanna Vähäpesola, *Uhka miehisyydelle ja ammatille. Naiset tekniikan opiskelijoina ja asiantuntijoina Suomessa 1879–1939*. Pro gradu -tutkimus. Tampereen yliopisto 2009, 71–77, <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/80903/gradu03783.pdf?sequence=1> (6.10.2015). Naisten työelämässä toimimisesta 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä ks. myös Anne Ollila, Naimaton perheellinen nainen. Lucina Hagmanin perhe. Teoksessa Hanne Koivisto & Leena Rossi (toim.) *Monta tietä menneisyyteen*. Turun yliopisto 1995, 274; Mervi Kaarninen, *Nykyajan työt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. Bibliotheca Historica 5. SKS 1995, 235, 238.

lututkinnon viisi naista. Ylioppilaita joukkoon mahtui 26. Todennäköisesti uudet tulokkaat olivat toimittajanaisten osuuden kasvaessa kohdanneet käsityksiä, joiden mukaan yksi nainen toimitusta kohden riitti, mistä johtuen he olivat pyrkineet parantamaan työllistymismahdollisuuksiaan kasvattamalla kulttuurista pääomaansa koulutuksen avulla²⁹. Huomioitavaa on myös se, että kriitikoiden ja pakinoitsijoiden osuus oli laskenut merkittävästi, sillä vain kuusi naista (17 prosenttia) nosti pakinat esiin omista tiedoissaan. Heistä ainoastaan Kersti Bergroth³⁰ ja Seere Salminen³¹ profiloituvat selkeästi pakinoitsijoiksi, kun taas loput kirjoittivat pakinoita muiden töiden ohessa. Vaikka matrikelissa oli edelleen mukana sivutoimisia kirjallisuus- ja taidekriitikoita ja osalla naisista työura koostui ainakin osittain toimituksen avustavista tehtävistä kuten ulkomaisten artikkeleiden kääntämisestä tai arkistonhoitamisesta, 22 matrikelin naisista (63 prosenttia) työskenteli selkeästi juttuja kirjoittavina toimittajina. Toisin sanoen he olivat raivanneet tiensä kirjallisen avustajan paikalta toimituskulttuurin maskuliiniseen ytimeen työskennellen uutisreporttereina tai aikakauslehdentoimittajina. Lisäksi ryhmään kuului kaksi päätoimittajaa: *Pieksämäen Sanomissa* vuodesta 1932 päätoimittajan tehtäviä hoitanut Elin Mäki ja *Kotilieden* Alli Viherheimo³².

Sukupuolen näkökulmasta selkeä murros toimittajakunnan rakenteessa tapahtui toisen maailmansodan vuosina, jolloin miesten joutuminen rintamalle avasi naistoimittajille entistä paremmat mahdollisuudet työskennellä alalla.³³ Toimittajanaisten määrä moninkertaistuiikin sota-vuosina, jolloin valtaosa alalle tulleista toimittajista oli nuoria naisia. Heidän joukossaan olivat muun muassa Taimi Torvinen, Eila Vuokko, Hertta Myllymäki, Irma Ahlgren, ja Anna-Liisa Tujunen³⁴. Vuoden 1954 matrikelitietojen mukaan alalle tuli kaiken kaikkiaan 66 naista, jotka jatkoivat toimittajina myös sodan päätyttyä. Toisin sanoen 38 prosenttia vuoden 1954 matrikelin naisista oli tullut alalle sodan aikana. Luku-

määrä jatkoi kasvua 1950-luvulla, ja vuoteen 1954 mennessä lehtinaisten joukko oli kasvanut 174:ään. Heistä ainoastaan 11 prosenttia oli ollut mukana jommassakummassa aikaisemmista matrikkeleista.

Verrattaessa vuosien 1937 ja 1954 matrikkeleja,³⁵ huomataan naistoimittajajoukon kehityksen noudatelleen toimittajakunnan yleisessä rakenteessa tapahtuneita muutoksia. Näkyvimpänä kehitystendenssinä oli ruotsinkielisen toimittajakunnan suhteellisen osuuden voimakas väheneminen, sillä naistoimittajista enää 8 prosenttia (14) oli ruotsinkielisiä. Suomenkielistymisen ohella naistoimittajakunta oli alkanut eriytyä ammattikunnan yleisessä rakenteessa tapahtuneiden muutosten mukaisesti. Kun aikaisemmin valtaosa naisista oli työskennellyt kirjoittavina toimittajina, jo 20 prosenttia lehtinaisista oli luokiteltavissa päällikkötoimittajiksi vuonna 1954.

29. Pierre Bourdieuun pääoma-käsitteen soveltamisesta toimittajatutkimuksessa ks. Monika Djerf-Pierre, *The Gender of Journalism. The Structure and Logic of the Field in the Twentieth Century*. *Nordicom Review* 28 (2007), 82.

30. Kirjailija Kersti Bergroth aloitti vuonna 1920 Uuden Suomen pakinoitsijana ja avusti sittemmin muun muassa *Suomen Kuvalehteä*, *Kotiliettä* ja *Hopeapeiliä*. *Suomen sanomalehdistön matrikkeli* 1937, 12.

31. Seere Salminen aloitti uransa *Uusi Suomi* -lehteen Lontoosta lähettämällään matkakuvauksilla. Hän avusti myös muita lehtiä kirjoituksillaan. Vuonna 1929 Salminen palkattiin vakituisesti toimittajaksi *Uuteen Suomeen*, mistä hän siirtyi vuonna 1933 *Helsingin Sanomiin*. Tämän jälkeen Salminen tuli tunnetuksi ennen kaikkea nimimerkillä Serp julkaisemistaan pakinoista. Jyrki Vesikansa, *Sini-valkoiseen Suomeen. Uuden Suomen ja sen edeltäjien historia I, 1847–1949*. Otava 1997, 319, 324, 434; Kimmo Laine, Salminen, Seere (1894–1977). *Kansallisbiografia*. SKS 1997, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/5102/> (6.10.2015).

32. *Suomen sanomalehdistön matrikkeli* 1937, 107, 187.

33. Kurvinen 2013, 18.

34. Tuulikki Alkio, "Oikeat" toimittajat. Tasavaltaa vahtimassa. Teoksessa Ilkka Malmberg (toim.) *Helsingin Sanomalehtimiesyhdistys – Helsingfors Journalistförening 1920–1990*. Helsingin Sanomalehtimiesyhdistys 1990, 19.

35. *Lehdistön matrikkeli 1954*. Suomen Sanomalehtimiesten Liitto 1954.

Heidän joukossaan oli yksi paikallislehden taoluspäällikkö, hieman alle puolet oli toimitussih-teereitä ja loput päätoimittajia. Samanaikaisesti jo 88 prosenttia matrikkelin naisista työskenteli tehtävissä, jotka sijoituivat joko sanoma- tai aikakauslehden juttuja tekevän, niitä käsittelevän tai toimitusta johtavan toimittajan tehtäväalueisiin. Myös työurat olivat rakentuneet aikaisempaa selkeämmiksi ja matrikkelitiedot kertovat naisista, joille toimittajuus oli pääasiallinen ammatti, ei lisäansion tuoja. Matrikkelissa ei esiinnykään enää Kersti Bergrothin ja Sylvi-Kyllikki Kilven kaltaisia kirjailijoita tai poliittisia vaikuttajia ja pakinoitsijoihinkin mukana oli enää Seere Salminen. Muiden kuin sanoma-, aikakaus- tai järjestölehtien toimittajien joukko koostui toimituksen avustavia tehtäviä hoitavasta naisesta, teatteri- tai taidekriitikoista (viisi naista), sarjakuva- tai lukemistolehtien toimittajista (kolme naista) ja toimittajan työn lähialoilla kuten mainostoimittajina tai kuvittajina työskentelevistä naisista (10 naista).

Muutoksia oli tapahtunut myös alalle tuloiässä ja koulutustasossa. Naiset olivat aloittaneet toimittajina aikaisempaa nuorempina, sillä 58 prosenttia heistä oli tullut alalle ennen 25:tä ikävuottaan ja jopa 80 prosenttia alle 30-vuotiaina. Naisista 28 prosenttia oli suorittanut ylemmän tai alemman korkeakoulututkinnon, mikä oli hieman vähemmän kuin vuoden 1937 tilastoissa. Myös ylioppilaiden osuus oli laskenut 74:stä 65 prosenttiin, mutta korkeakouluopintoja suorittaneiden osuus oli noussut 20 prosentista 31 prosenttiin. Näyttää siltä, että naiset pitivät korkeampaa koulutusta edelleen arvossaan, mutta loppututkinnon suorittamista ei enää pidetty yhtä tärkeänä kuin 1930-luvun lopulla.

Itsellisyys ei näytä olleen 1950-luvullakaan edellytys ammatissa toimimiseen, sillä edellisen matrikkelin tavoin 57 prosenttia naisista oli joko naimisissa, eronnut tai jäänyt leskeksi. Lapsia heistä oli 42 prosentilla. Vaikka lähes puolet toimittajanaisista oli naimattomia, kertoo avioituneiden ja perheenisäystä saaneiden naisten

suhteellisen korkea osuus siitä, että toimittajanaiset olivat motivoituneita pysymään työelämässä, vaikka ajan henkisessä ilmapiirissä kotiäitiyttä pidettiin edelleen arvossaan.³⁶ Tämä ei ollut poikkeuksellista, sillä vuonna 1950 hieman alle puolet naimisissa olevista suomalaisnaisista kävi ansiotyössä ja heistä viidenneksellä oli alle 18-vuotiaita lapsia.³⁷ Työn ja perhe-elämän yhdistämisessä oli kuitenkin suuria eroja alojen välillä. Vuonna 1946 tehdyn selvityksen mukaan graafisen teollisuuden parissa työskentelevistä naisista 24 prosenttia oli naimisissa, kun taas kaupan alalla 32 prosenttia ja nahkateollisuudessa peräti 48 prosenttia naistyöntekijöistä oli naimisissa. Edelleen kuitenkin esimerkiksi kolmannes naispuolisista konttorityöntekijöistä jätti työnsä avioituttuaan ja lähes puolet jäi kotiin lasten syntymän jälkeen.³⁸

Verrattaessa suomalaisia toimittajanaisia ulkomaalaisiin kollegoihin näyttää perheen ja toimittajan työn yhdistäminen onnistuneen toisen maailmansodan jälkeen meillä helpommin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa. Tulkintaa toimittajiksi päätyvien naisten työorientoituneisuudesta tukee kuitenkin se, että myös yhdysvaltalaiset naistoimittajat jatkoivat työssään avioitumisen jälkeen todennäköisemmin kuin amerikkalaiset naiset yleensä.³⁹ On myös syytä muistaa, että osa matrikkelin naimattomista naisista avioitui ja perusti perheen matrikkelin julkaisemisen jälkeen. Esimerkiksi vuonna 1926 syntynyt Kirsti Helena Keskinen avioitui vuonna 1956 *Apu*-lehden perustajan Yrjö Lyytikäisen pojan Olli Lyyti-

36. Ks. esim. Lena Marander-Eklund, *Att vara hemma och fru. En studie av kvinnligt liv i 1950-talets Finland*. Svenska Litteratursällskapet i Finland 2014, 14–15.

37. Sirkku Salomaa, *Ansiotyö ja perheenemäntä*. Kotitalouskeskus 1956, 5; ks. myös Marander-Eklund 2014, 12–13.

38. *Komiteanmietintö* 1948:9, 22, 24.

39. Kathleen A. Cairns, *Front-Page Women Journalists, 1920–1950*. University of Nebraska Press 2003, xi.

Taulukko 1. Vertailu Suomen Sanomalehtimiesten Liiton jäsenmatrikkeleissa vuosina 1937 ja 1954 esiintyneistä toimittajaisista.

Matrikkeli	1937	1954
Naisia toimittajina	35 (7,6 %)	174 (19,3 %)
heistä ruotsinkielisiä	31 %	8 %
<u>Alalle tuloikä</u>		
alle 25v	37 %	58 %
25–29v	26 %	22 %
yli 30v	31 %	16 %
ei tietoa	6 %	4 %
<u>Perhesuhteet</u>		
naimisissa, eronnut tai jäänyt leskeksi	57 %	57 %
lapsia	ei tietoja	42 %
<u>Toimenkuva</u>		
uutistoimittajia	63 %	88 %
pakinoitsijoita ja kulttuurikriitikoita	29 %	3 %
muita	8 %	9 %
<u>Koulutus</u>		
ylioppilas	74 %	65 %
ylempi tai alempi korkeakoulututkinto	31 %	28 %
opintoja yliopistossa		
tai Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa*	20 %	31 %

* Opiskelu Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa ei edellyttänyt ylioppilastutkintoa.

Lähteet: Suomen sanomalehdistön matrikkeli. Suomen Sanomalehtimiesten Liitto 1937; Lehdistön matrikkeli 1954. Suomen Sanomalehtimiesten Liitto 1954.

käisen kanssa.⁴⁰ Toisilla naimattomuus oli puolestaan valinta, jota voidaan selittää toimittajina työskennelleiden naisten työkeskeisyydellä.⁴¹ Monet naistoimittajat solmivatkin avioliiton vasta myöhemmällä iällä kuten vuonna 1954 *Uuden Suomen* toimituspäällikkö Uuno Hirvosen kanssa 44-vuotiaana avioitunut Salama Simonen.⁴²

Kokoavasti voidaan todeta naisten määrän kasvaneen tasaisesti koko 1900-luvun alkupuolen, minkä seurauksena nainen ei ollut toimittajissa enää poikkeus tultaessa 1950-luvulle. Naisten määrän kasvuun vaikutti ammatin vapaa luonne, joka antoi yritteliäille naisille mahdollisuuden saada jalansijaa ammatissa. Joillekin paikka aukeni sukulaisen kautta,⁴³ mutta useimmilla ensimmäinen työpaikka, kuten myös sitä seuranneet toimipaikat avautuivat

oman aktiivisen työnhaun ansiosta.⁴⁴ Vaikka osalle nuorista naisista ammatti oli aluksi vain

40. Raili Malmberg, Lyytikäinen, Kirsti (1926–2008). *Kansallisbiografia*. SKS 2008, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/7607/> (6.10.2015).

41. Catherine Hakim (1999, 2000) on esittänyt naisten jatkautuvan kolmeen ryhmään heidän suhtautumisessaan työhön: kotikeskeisiin, työorientoituneisiin ja näiden elämänpiirin välissä taiteileviin. Olen toisaalla argumentoinut toimittajan ammatissa työskennelleiden naisten edustaneen työorientoituneita naisia. Kurvinen 2014c, 261–263.

42. Jyrki Vesikansa, Salama Hirvonen. *Helsingin Sanomien sähköinen muistikirjoitusarkisto*, <http://www.hs.fi/muistot/a1364355438665> (6.10.2015).

43. Ks. esim. Helsingin yliopiston keskusarkisto (HYKA), Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkisto, Bha5, Sisko Noposen kirjoitus; Voipio 1966, 11–13.

44. Ks. esim. HYKA, Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkisto, Bha5, Mirja Hakon, Mirja Huuhkan ja Liisa Järvelän kirjoitukset.

välitetappi,⁴⁵ toiset tiesivät jo ensimmäisestä työpäivästä lähtien haluavansa alalle. Kaikkiin toimituksiin nainen ei ollut kuitenkaan yhtä tervetullut. Niinpä *Karjalan Maassa* ensimmäisenä naistoimittajana vuonna 1943 aloittanut Sisko Noponen muisteli 1970-luvulla, kuinka toimituksen johto varoitti toistuvasti siitä, ettei toimitusta saanut liiaksi ”naisellistuttaa”.⁴⁶ Toisin sanoen vielä 1940-luvullakin naisten määrä toimittajina haluttiin pitää rajallisena.

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan naisten ammatissa toimimisen edellytyksiin vaikuttaneita sukupuolittuneita rakenteita. Tarkastelun lähtökohtana on huomio siitä, että monet varhaisista toimittajanaisista saavuttivat arvostetun aseman toimittajina ja heillä näyttää olleen varsin vapaat mahdollisuudet työskennellä alalla.⁴⁷ Tästä huolimatta ammatti oli etenkin 1900-luvun alkupuolella voimakkaan sukupuolittunut, mikä ilmeni niin horisontaalisena kuin vertikaalisena segregaatina. Jako näkyi muun muassa sanoma- ja aikakauslehtien välillä: valtaosa naisista työskenteli aikakauslehtipuolella, jossa heille aukeni mahdollisuuksia edetä myös päällikkötehtäviin. Sen sijaan sanomalehdet säilyivät hyvin pitkälle miesten alueena. Sukupuolittuneisuus näkyi myös uralla etenemisessä, palkkauksessa sekä aihepiirien jakamisessa naisten ja miesten aiheisiin. Tässä artikkelissa tarkastelen ammattikunnan sukupuolittuneita piirteitä aihepiirien jakautumisen, koulutustaustan, urakehityksen ja ammatillisen toiminnan näkökulmista. Sen sijaan kysymys palkkaeroista jää käsittelemättä, koska matrikkeliaineisto ei tarjoa siihen vastauksia.

Uutisia tulipaloista ja muotinäytöksistä

Akseli Routavaaran vuonna 1944 julkaistu teos *Minusta tulee toimittaja: Alkeistietoa sanomalehtialta* kuvastaa toimittajakunnassa vallinneita käsityksiä nais- ja miestoimittajien eroista. Routavaara käsitteli kirjassaan naistoimittajuutta ainoastaan muutaman sivun verran, mutta kirjoittajan näkökanta tuli niissä sitäkin selväsai-

semmin esiin. Routavaaran mukaan naistoimittajat soveltuivat ainoastaan viihteellisten ja tunnepitoisten juttujen tekemiseen. Lisäksi hän loi kahtiajakoa nais- ja miestoimittajien kirjoittamistapojen välille korostaessaan sitä, kuinka naistoimittajien pirtettä ja kevyt kirjoittamistyyli oli vaikuttanut myös journalismin yleisiin konventioihin.⁴⁸ Vaikka Routavaara piti naistoimittajien vaikutusta selkeästi positiivisena, journalistisen kirjoittamisen ihanne kiinnittyi hänellä objektiivisuuteen ja vakavuuteen ja oli siten leimallisesti maskuliininen.

Routavaaran kirja edustaa ennen kaikkea kirjoittajan näkemyksiä sukupuolen ja toimittajuuden kytköksistä, mutta sen voidaan katsoa heijastaneen myös alalla laajemmin vallinnutta ajattelumaailmaa. Perustelen näkemystäni sillä, että Routavaara oli työskennellyt alalla jo useamman vuosikymmenen ajan, ja kirjan kirjoittamisen aikaan hän toimi *Sisä-Suomi*-lehden päätoimittajana.⁴⁹ Hän edusti toisin sanoen ammattikunnan eliittiä. Tärkeämpää on kuitenkin se, että Routavaara oli paljon käytetty luennoitsija Suomen Sanomalehtimiesten Liiton alaisten paikallisyhdistysten järjestämällä koulutuspäivillä ja hänen teostaan käytettiin Suomessa keskeisimpänä journalismin oppikirjana 1960-luvun alkuun asti.⁵⁰ Myös alalle 1940- ja 1950-luvulla aikoonut nuori toimittaja tarttui mitä todennäköisimmin Routavaaran teokseen hakiessaan oppia toimittajan työstä ellei hän taitanut riittävästi ruotsin kieltä. Toisena todennäköisenä vaihto-

45. Ks. esim. HYKA, Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkisto, Bha5, Mirja Huuhkan ja Hilikka Huttusen kirjoitukset.

46. Ks. esim. HYKA, Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkisto, Bha5, Sisko Noposen kirjoitus.

47. Kurvinen 2013, 71–72.

48. Akseli Routavaara, *Minusta tulee toimittaja. Alkeistietoa sanomalehtialta*. Gummerus 1944, 128–130.

49. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 221–222.

50. Jyrki Vesikansa, Routavaara, Akseli (1901–1954). *Kansallisbiografia*. SKS 2006, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1657/> (1.10.2015).

ehtona oli nimittäin ruotsalaisen Set Poppiuksen vuonna 1947 julkaisema teos *Journalisten: en orientering i modern dagsjournalistik*, johon muun muassa *Uuden Suomen* toimittaja Salama Simonen on viitannut reflektoidessaan journalististen näkemystensä alkuperää.⁵¹ Journalistisissa kulttuureissa esiintyneistä eroista kertoo muun muassa se, ettei Poppiuksen teoksessa ole Routavaaran oppikirjan tapaista lukua naistoimittajuudesta. Yhdeksi sanomalehden erillisosastoista hänkin kuitenkin luokittelee perhepalstan.⁵²

Vastasiko Routavaaran esittämä kuva todellisuutta? Toisin sanoen kelpuutettiinko maamme varhaiset toimittajanaiset kirjoittamaan oikeista uutisaiheista vai eristettiinkö heidät kevyempien naistenaiheiden pariin?

Naisten palstat eivät olleet yhtä kiinteä osa suomalaista lehdistöä kuin ne olivat angloamerikkalaisissa maissa,⁵³ mutta osaan lehdistä sellainen oli aloitettu. Naisten palstoja hoitivat eri aikoina muun muassa *Hufvudstadsbladetin* Sigrid Maria Heinricius, *Kuluttajain Lehden* Roosa Takki ja *Maaseudun Tulevaisuuden* Maili Laitinen.⁵⁴ Myös tietyt teemat kuten muotinäytökset kuuluivat automaattisesti naisten vastuulle. Oululaisessa *Liitto*-lehdessä uransa aloittanut ja sittemmin *Kalevan* palvelukseen siirtynyt Mirja Hakko kuvailli työuransa alkuaikojaa seuraavasti:

Toimittajien työnjako oli jo jollakin tavalla kehittynyt, ainakin siten, että vanhemmat toimittajat tekivät vaativimmat ja mielenkiintoisimmat jutut, naistoimittajalle jäi luonnostaan ”naisten nurkka”, kulttuuri ja sellainen vähempiarvoisena pidetty.⁵⁵

Tuulikki Alkion mukaan Helsingin toimituksiin tulleet nuoret toimittajanaiset saivat toisen maailmansodan vuosina kirjoittaa lähinnä tekstejä, joissa opastettiin esimerkiksi sota-ajan ruokahuoltoon liittyvissä asioissa. Sen sijaan varsinaiset uutiset olivat toimitusten johdon ja ulkomaantoimitusten käsissä.⁵⁶ Vaikka tehtäväjako selittyy osittain naisten vähäisellä työkokemuksella, siinä näkyy merkkejä sukupuolen vaikutuk-

sista ammatissa toimimiseen. Myös etnologi Kirsi-Maria Hytönen on osoittanut työtehtävien sukupuolittuneen jaon säilyneen työpaikoilla sotavuosina, jolloin rintamalle ikänsä tai muun ominaisuuden vuoksi sopimattomat miehet vastasivat asiantuntemusta vaatineista töistä.⁵⁷ Sanomalehdissä naiset joutuivatkin hoitamaan uutistoimittajan tehtävien lisäksi rutiinitehtävien luonteiset toimet, kuten uutisten vastaanottamisen, sanelukoneiden purkamisen ja arkistoinnin hoitamisen, niin sotavuosina kuin rauhanajanakin.⁵⁸ Liisa Järvelä muisteli naisille langenneiden tehtävien vähempiarvoisuutta varsin suorasanaisesti vuonna 1976:

Muuten tyypillistä, että kun oli hoidettava jokin ”paskamainen” juttu, herrat kollegat sanoivat: joo, toi on ilmiselvästi naistoimittajan heiniä. Niin se oli Turunmaassa ja niin se oli Turun Sanomissa.⁵⁹

Jakolinja naisten ja miesten aiheisiin ei ollut ylittämätön, sillä miestoimittajatkin saattoivat jou-

51. Salama Simonen, Harjoitusmestarina ja lehtorin viran hoitajana 1950-luvulla. Teoksessa Kaarle Nordenstreng (toim.) *60 vuotta toimittajakoulutusta*. Tampereen yliopisto 1985, 95.

52. Poppius käyttää ammattinimikettä *tidningsman*, mutta tekstistä käy ilmi, ettei toimittajan ajatella olevan automaattisesti mies. Set Poppius, *Journalisten. En orientering i modern dagsjournalistik*. Sohlmans förlag 1947, 62–85, 89.

53. Kurvinen 2013, 71.

54. *Suomen sanomalehtimiehet* 1925, 44; *Suomen sanomalehdistön matrikkeli* 1937, 82, 166.

55. HYKA, Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkisto, Bha 5, Mirja Hakon kirjoitus.

56. Alkio 1990, 19; ks. myös HYKA, Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkisto, Bha 5, Sisko Noposen kirjoitus.

57. Kirsi-Maria Hytönen, *Ei elämäni lomina mahtunut. Naisten muistelukerrontaa palkkatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana*. Kultaneito XIII. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura 2014, 113–115.

58. Esim. HYKA, Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkisto, Bha 5, Liisa Järvelän ja Sisko Noposen kirjoitukset.

59. HYKA, Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkisto, Bha 5, Liisa Järvelän kirjoitus.

tua tekemään niin kutsuttuja naisten aiheita. Myös muotinäytöksistä kirjoittaminen oli ennen naisten alalle tuloa kuulunut miehille muun uutisoinnin ohella. Rajojen ylittäminen näyttää kuitenkin olleen toimittajanaisille helpompaa, ja jo 1920-luvulla nainen saattoi päästä kirjoittamaan esimerkiksi tulipaloista.⁶⁰ Etenkin pienissä sanomalehdissä naisen oli oltava valmis kirjoittamaan myös urheilusta.⁶¹ Turussa naisten vastuualueeksi muodostui jo varhaisessa vaiheessa juttuaiheiden hakeminen satamaan saapuneista laivoista.⁶² Koska 1900-luvun alkupuolella kansainväliset vieraat tulivat Suomeen pääsääntöisesti laivoilla,⁶³ satamahaastattelut avasivat naisille mahdollisuuden uutisoida journalismin kovaan ytimeen kuuluneista teemoista. Siten satamatoimittajat kuten Eira Nurminen sekä sisärukket Helka ja Kyllikki Hiisku pääsivät kehittämään ammatillista osaamistaan, joka Josef Seethalerin ja Christian Oggolderin mukaan on avain toimittajan ammatissa harjoitettavaan valtaan.⁶⁴ Selkeämmin miesten alaan luokiteltujen teemojen uskominen naisille ei ollut täysin poikkeuksellista, sillä esimerkiksi 1920-luvun Wienissä jopa 30 prosenttia toimittajanaisista työskenteli sanomalehtien poliittisilla osastoilla. Valtaosa heistä oli vasemmistolehtien palveluksessa, ja naisten nousu selittyi tutkijoiden mukaan sanomalehtien välisellä kilpailulla ja ajan poliittisella ilmapiirillä.⁶⁵ Suomessa naiset kirjoittivat uutisia perinteisesti miesten aiheina pidetyistä teemoista niin oikeistolaisissa kuin vasemmistolaisissakin lehdissä, mitä ei voida ainakaan tässä artikkelissa käytetyn aineiston valossa perustella lukijakilpailulla. Sen sijaan esimerkiksi mieskollegoita parempi kielitaito saattoi avata toimittajanaisille lisämahdollisuuksia kuten satamatoimittajien esimerkki osoittaa.

Sukupuolten välisten raja-aitojen ylittäminen ei kuitenkaan tarkoittanut, etteikö toimituksissa olisi esiintynyt sukupuolen mukaista työnjakoa, kuten olen edellä tuonut esiin. Tätäkin selvemmin sukupuolen vaikutukset näkyivät lukijoiden ja juttukohteiden toimittajanaisille esittämässä

kommenteissa. Oli muun muassa tavallista, että naistoimittajan vastattua puhelimeen, luuri pyydettiin antamaan ”oikealle” toimittajalle.⁶⁶ Juttujen kohteet saattoivat puolestaan kokea naistoimittajan lähettämisen paikalle arvoaan alentavana. Toisaalta toimitusten johto oppi nopeasti käyttämään palkkaamiensa naisten sukupuolta hyväkseen. Esimerkiksi infotilaisuuksissa naistoimittaja sijoitettiin usein hyvien tapojen mukaisesti tilaisuuden isännän viereen, mikä takasi paremmat mahdollisuudet saada sellaista informaatiota, jota virallisessa infossa ei ollut annettu.⁶⁷ Rosabeth Moss Kanterin jaotteluun viitaten toimittajanaisia opittiin käyttämään 1900-luvun alun toimituksissa sukupuolensa symboleina.⁶⁸

Toimittajanaisten tulon suhtautuivat erityisen myönteisesti naiset, jotka huomasivat saavansa tärkeäksi kokemiaan uutisia paremmin esiin naistoimittajan kautta. Naisasiajärjestöt jopa suosittelivat sanomalehtialaa nuorille naisille 1900-luvun ensi vuosikymmeninä.⁶⁹ Kyse ei ollut ainoastaan pääkaupunkiseudulle ja naisasialiikkeisiin keskittyneestä ilmiöstä, sillä myös *Savo*-lehdessä työskennellyt Hilikka Huttunen kertoi Kuopion ja maakunnan naisten huomant-

60. Voipio 1966, 73–74.

61. Esim. HYKA, Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkisto, Bha 5, Hilikka Huttusen kirjoitus.

62. Alkio 1990, 21.

63. Turun satama muodostui keskeisimmäksi väyläksi Tukholmaan ja koko linjaliikenteen lippulaivaksi 1920- ja 1930-luvulla. Veikko Laakso, Turku talvisatamana. Alusliikennettä ja tavaravaihtoa vuoteen 1970. Teoksessa Jussi T. Lappalainen (toim.) *Turun sataman historia*. Turun satama 1999, 333.

64. Seethaler & Oggolder 2011, 78.

65. Seethaler & Oggolder 2011, 87–88.

66. Ks. esim. Voipio 1966, 71–72; HYKA, Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkisto, Bha 5, Hilikka Huttusen ja Mirja Huuhkan kirjoitukset.

67. Ks. esim. Voipio 1966; Maija Suova, *Tomuna tuulessa. Toivioretki aikojen taa*. WSOY 1967.

68. Kanter 1977.

69. Voipio 1966, 186; Alkio 1990, 14; HYKA, Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkisto, Bha 5, Hilikka Huttusen kirjoitus.

Kuva 2. Toisen maailmansodan vuosina naisille avautui aikaisempaa moninaisempia mahdollisuuksia työskennellä toimituksissa. Sotaolot toivat lehden toimittamiseen kuitenkin omat haasteensa. Helsingin Sanomien toimittajat Kerttu Kontu ja Katri Tiainen joutuivat työskentelemään vuonna 1944 latomossa, koska toimitustaloa oli pommitettu. Lähde: Päivälehdien arkisto.

neen naistoimittajan olemassaolon ja kutsuneen hänet raportoimaan niin marttojen, maatalousnaisten kuin lottienkin kokouksista.⁷⁰ Huttusen mukaan *Savo*a pidettiin kuitenkin ainoana ”Kuopion lehdistä, joka ’hoitaa’ naiset”.⁷¹ Alalle tulleet naiset olivatkin usein kaksijakoisessa tilanteessa: yhtäältä heidän odotettiin huolehtivan välttämättömiksi katsottujen naisten aiheiden raportoimisesta, toisaalta ammattitovereiden arvostus edellytti maskuliiniseksi miellettyjen uutiskriteereiden omaksumista. Usein vaakakuppi kallistui myös naisten omassa arvoasteikossa jälkimmäisen eduksi.⁷² Varhaisten toimittajanaisten kaksijakoiseen asemaan on kiinnittänyt huomiota myös yhdysvaltalaisia toimittajia tutkinut Jan Whitt, jonka mukaan naistenpalstan toimittajina naiset eivät kilpailleet miestoimittajien kanssa, mutta eivät myöskään saaneet hei-

dän arvostustaan. Ne toimittajanaiset, jotka saavuttivat merkittävän uran naistenpalstojen ulkopuolella, joutuivat puolestaan toimimaan miesten muotoileman journalistisen kulttuurin pelisäännöillä.⁷³

Henkilösuhteet auttoivat uralla eteenpäin

Toimituksissa tapahtuneen työnjaon ohella toimittajan ammatin sukupuolittuneisuudesta kertoo päällikköportaana miesvaltaisuus. Tämä nä-

70. HYKA, Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkisto, Bha 5, Hillka Huttusen kirjoitus.

71. Ibidem.

72. Kurvinen 2014b, 144.

73. Jan Whitt, *Women in American Journalism. A New History*. University of Illinois Press 2008, 40.

kyä erityisen hyvin tarkasteltaessa ammattikuntaa 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten osalta. Vuoden 1925 matrikelissa päätoimittajanimikkeellä ei ollut yhtään naista, vuoden 1937 matrikelista heitä oli kaksi. Vuoden 1954 matrikelissa päätoimittajia oli jo 18 ja toimitussihteereitä 14. Tarkasteltaessa julkaisuhetkellä olleen nimikkeen sijaan tarkemmin naisten työhistorioita, päällikkötoimittajuuksia löytyy kuitenkin enemmänkin.

Naistoimittajien eteneminen päällikkötehtäviin on perinteisesti ajoitettu toisen maailmansodan aikaan, jolloin sodasta johtunut miespula ei ainoastaan avannut toimitusten ovia naisille vaan laajensi myös heidän toimenkuviaan. Esimerkiksi kotimaan osaston reporterina vuonna 1941 aloittanut Maija-Liisa Heini työskenteli sotavuosina *Helsingin Sanomien* toimitussihteerinä,⁷⁴ ja *Suomen Kuvalehden* toimitussihteerin tuolilla istui Tuuli Reijonen (myöh. Reijonen-Uibopuu).⁷⁵ Näissä tapauksissa sodan poikkeusolot mahdollistivat naisten etenemisen toimitussihteerin tehtävään. Sodan jälkeen Heinin ja Reijosen toimenkuvat palautuivat ennalleen, kuten tapahtui myös useimpien muiden johtoasemaan nousseiden naisten kohdalla. Poikkeuksiakin toki oli, kuten *Uusimaa*-lehden toimitussihteerinä vuodesta 1939 vuoteen 1952 työskennellyt Laila Siikanen.⁷⁶ Sota-aikana päällikkötehtäviin nousseet naiset eivät olleet myöskään ensimmäisiä lajissaan, vaan yksittäisiä esimerkkejä naispuolisista päätoimittajista ja toimitussihteereistä löytyy 1920-luvulta lähtien. Valma Kivitie toimi *Savonmaan* päätoimittajana vuosina 1926–1932, ja Elina Mäki johti *Pieksämäen Sanomia* vuodesta 1932 lähtien.⁷⁷ Toimitussihteerin tuolilla oli puolestaan ennen toista maailmansotaa istunut ainakin *Keskipojanmaa*-lehdessä vuosina 1925–1930 työskennellyt Lempi Hanhisalo.⁷⁸ Mikä sai nämä naiset etenemään jo varhaisessa vaiheessa sanomalehtien miesvaltaiseen päällikköportaaseen?

Kirsi-Maria Hytösen mukaan osa toisen maailmansodan vuosina työelämäänsä siirtyneistä

naisista peri rintamalle joutuneen miehensä työpaikan.⁷⁹ Myös Kivitien, Mäen ja Hanhisalon kohdalla yhteinen nimittäjä näyttäisi olleen aviopuoliso, vaikka naiset etenivät urallaan jo ennen sotavuosia. Elina Mäen puoliso oli *Pieksämäen Sanomien* perustaja ja Valma Kivitien vuonna 1925 kuollut aviomies oli ollut päätoimittajana *Savonmaassa*. Myös Lempi Hanhisalolla oli *Keskipojanmaa*-lehteen sidos miehensä kautta, joka oli toiminut lehden vastaavana toimittajana vuonna 1917 sekä tämän jälkeen avustanut lehteä kansanedustajan ja maanviljelijän toimiensa ohessa.⁸⁰ Näyttääkin siltä, että naisen eteneminen sanomalehdistössä edellytti alkuvaiheessa sopivassa asemassa olevaa puolisoa tai muuta miespuolista sukulaista. Sanomalehdistön osalta tämä piti hyvin pitkälle paikkansa vielä 1950-luvulla, jolloin esimerkiksi Irma Kaarina Seppänen yleni *Kouvolan Sanomien* virkaatekeväksi päätoimittajaksi, tehtävää varsinaisesti hoitaneen aviomiehensä jättäytyttyä vapaaksi toimittajaksi ja kirjailijaksi vuonna 1951.⁸¹ Vuoden 1954 matrikelissa Seppänen olikin ainoa sanomalehdessä työskennellyt naispäätoimittaja.

Sen sijaan toimitussihteerinimityksissä miespuolinen suosittelija ei ollut 1950-luvulla enää välttämättömyys. Matrikelissa on muutamia naisia, jotka olivat aloittaneet jonkin lehden palveluksessa ja edenneet saman lehden toimitussihteereiksi.⁸² Etenkin henkilöstölehdissä ja pie-

74. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 72.

75. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 216–217.

76. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 239–240.

77. *Suomen sanomalehdistön matrikkeli* 1937, 67, 107.

78. *Suomen sanomalehdistön matrikkeli* 1937, 27–28.

79. Hytönen 2014, 103.

80. *Suomen sanomalehtimiehet* 1925, 90; Frans Hanhisalo, Kansanedustajamatrikkeli, <http://www.eduskunta.fi/triphone/bin/hx5000.sh?{hnro}=910417&{kieli}=su&{haku}=kaikki> (6.10.2015); *Suomen sanomalehdistön matrikkeli* 1937, 107.

81. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 237.

82. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 62, 157, 160, 224, 243–244.

nissä paikallislehdissä naiset saattoivat työskennellä toimitussihteereinä myös ilman aikaisempaa kokemusta samasta lehdestä.⁸³ Miespuolisesta sukulaisesta ei toki ollut myöskään haittaa. *Iisalmen Sanomien* toimitussihteerin tehtävää vuodesta 1952 hoitanut Airi Lydia Hahlanterä esimerkiksi työskenteli lehdessä, jonka päätoimittajana hänen isänsä oli toiminut vuosina 1926–1927.⁸⁴ Toisaalta kaikille kustantajille naispuolinen toimitussihteeri ei ollut edelleenkaan varteenotettava vaihtoehto kuten Mirja Hakon tapaus osoittaa:

Olin Liitossa 15 vuotta ja risat, toiminut mm. toimitussihteerinä kolme vuotta. Sitten vaihtui talon johto ja vaistosin, ettei uusi johto noteerannut naispuolista toimitussihteeriä, joka kieltämättä siihen aikaan (1957) oli harvinaisuus. Tarjottiin aluetoimittajan paikkaa Haapajärveltä. Otin nokkiini ja kysyin paikkaa naapurilehdestä.⁸⁵

Aikakauslehtipuolella naisten eteneminen johtotehtäviin ei näytä missään vaiheessa edellyttäneen puskurina toiminutta miespuolista perheenjäsentä. Tästä johtuen aikakaus- ja järjestölehdet muodostuivat varmimmaksi kanavaksi, jossa naisten oli mahdollista edetä omilla ansioillaan. Vuonna 1954 aikakauslehdissä työskentelikin 17 päätoimittajaa ja kahdeksan toimitussihteeriä, mikä tarkoitti 78 prosenttia kaikista naisten päällikkötoimittajuuksista. Tähän joukkoon kuuluivat muun muassa naistenlehti *Eevaa* vuodesta 1934 luotsannut Lempi Torppa sekä *Pirkka*-lehden toimitussihteerinä vuosina 1949–1952 ja päätoimittajana vuodesta 1953 toiminut Taimi Tuulikki Antila.⁸⁶

Kokoavasti voidaan todeta naisten edenneen johtavan toimittajan tehtäviin kolmea reittiä. Osa naisista eteni urallaan siirtyen tutun lehden hierarkiassa ylöspäin. Näin oli esimerkiksi Sirkka Anna-Liisa Makkosella, joka aloitti vuonna 1944 *Warkauden lehden* toimittajana ja siirtyi lehden toimitussihteeriksi vuonna 1952.⁸⁷ Toiset hankkivat kannuksensa yhdessä lehdessä, mutta siirtyi-

vät saamansa kokemuksen turvin vastaavaan tehtävään toisen lehden palvelukseen. Esimerkinä voidaan mainita Laila Siikanen, joka työskennellyään *Uusimaa*-lehden toimitussihteerinä vaihtoi *Uudenmaan Sanomien* toimitussihteerin tuolille vuonna 1953.⁸⁸ Kolmatta urapolkua edustivat ne naiset, jotka aloittivat uransa päätoimittajina. Tästä hyvänä esimerkkinä ovat *Omin Käsin*-lehden päätoimittajaksi vuonna 1944 palkattu Tyynne-Kerttu Virkki sekä *Vår Tid*-lehden päätoimittajana vuodesta 1935 työskennellyt Ruth Furstenborg.⁸⁹ Kummallakaan naisista ei ollut aikaisempaa kokemusta lehtityöstä, ja näyttää siltä, että he saivat asemansa muilla ansioilla. Esimerkiksi Virkki oli suorittanut sekä käsityönopettajan että kotiteollisuusopettajan tutkinnot, jotka olivat pätevyittäneet hänet käsityöalan lehden vastaavaksi toimittajaksi.

Naiset mukana ammatillisissa verkostoissa

Toimittajan työn ammattimaistuminen näkyi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä erilaisten toimittajajärjestöjen perustamisena. Alan kattojärjestöksi perustettiin vuonna 1921 Suomen Sanomalehtimiesten Liitto (SSL), ja myös paikalliset sanomalehtimiesyhdistykset aloittivat vähitellen toimintansa. Järjestöjen johtotehtävät säilyivät pitkään miestoimittajien käsissä,⁹⁰ mutta matrikelitietojen perusteella myös osa naisista toimi järjestöelämän johtopaikoilla. Useissa aikakauslehdissä työskennellyt Ida Pekari esimerkiksi kuului vuonna 1938 perustetun Suomen Aikakauslehdentoimittajain Liiton (SAL) perustajajä-

83. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 51–52, 85, 113, 155–156, 196, 233.

84. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 62.

85. HYKA, Suomen sanomalehdistön historia -projektin arkisto, Bha 5, Mirja Hakon kirjoitus.

86. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 49, 268.

87. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 160.

88. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 239–240.

89. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 56, 291.

90. Kurvinen 2013, 91–93, 97–98.

seniin ja oli myös sen pitkäaikainen johtokunnan jäsen. Hänen lisäksi SAL:n johtokunnassa toimi 1950-luvun ensimmäisinä vuosina neljä muuta naista. Lisäksi Marja Vuorelainen toimi SAL:n asiamiehenä vuosina 1945–1946.⁹¹ Sen sijaan Suomen Sanomalehtimiesten Liiton hallitukseen oli noussut ainoastaan kaksi naista: *Uuden Suomen* Salama Simonen toimi liitossa vuosina 1945–1948 sekä vuonna 1951 ja *Helsingin Sanomien* Maija-Liisa Heini aloitti liiton hallituksessa vuonna 1953.⁹² Suomen Sosialidemokratian Sanomalehtimiesliiton liittotoimikuntaan kuului vuodesta 1946 lähtien *Suomen Sosialidemokraatin* Eila Vuokko.⁹³ Kuten järjestöaktiivisuudella on usein tapana, aktiivisuus kuitenkin kasautui tietyille naisille. Esimerkiksi Lempi Torppa oli 1940- ja 1950-lukujen taitteessa sekä Helsingin Sanomalehtimiesyhdistyksen, Suomen Aikakauslehdentoimittajain Liiton että Naistoimittajain Kerhon hallituksissa.⁹⁴

Toimittajanaisten ylivoimaisesti keskeisin toimintaväylä olivat paikalliset sanomalehtimiesyhdistykset, joiden johtokunnissa oli vuoden 1954 matrikelin julkaisemiseen mennessä toiminut kaiken kaikkiaan 23 naista. Valtaosalla hallituskausi ajoittui 1940-luvun viimeisiin vuosiin sekä 1950-luvun alkuun, mutta esimerkiksi Maija Suova toimi Turun Sanomalehtimiesyhdistyksessä ensin varajäsenenä ja sen jälkeen rahastonhoitajana jo 1920-luvulla.⁹⁵ Pääkaupunkiseudulla työskennelleille naisille tärkeäksi yhdistykseksi muodostui 27.10.1946 perustettu Naistoimittajain Kerho. Saman vuoden joulukuussa pidettyyn kerhon ensimmäiseen kokoukseen osallistui 31 toimittajaa, mikä tarkoitti kolmanesta Suomen Sanomalehtimiesten Liittoon kuuluneista 91:estä naistoimittajasta.⁹⁶ Kerhon hallituksen jäsenyyden ilmoitti vuoden 1954 matrikelissa kuitenkin vain 12 naista.

Naisille tarkoitettun toimittajayhdistyksen perustaminen ei ollut poikkeuksellista. Tukholmassa toimittajanaiset alkoivat kokoontua säännöllisesti *Ligan* nimellä kulkeneen yhdistyksen puitteissa 1900-luvun alussa ja *The Society of Wo-*

men Journalists yhdisti Lontoon toimittajanaisia vuodesta 1894 lähtien. Nais erityiset järjestöt kuuluivat lehtimaailmaan myös Pohjois-Amerikassa. Yhdysvalloissa toimi 1800- ja 1900-lukujen taitteesta lähtien lukuisia ainoastaan naisille tarkoitettuja toimittajajärjestöjä ja Kanadassa perustettiin vuonna 1904 maailman ensimmäinen kansallinen naistoimittajajärjestö, *The Canadian Women's Press Club*. Useimmat järjestöt kiinnittivät huomiota toimittajanaisten miehiä heikompaan asemaan ammattikunnassa, ja osassa tapauksista järjestäytymiseen johtivat miestoimittajien perustamien järjestöjen naisia syrjineet jäsenkriteerit.⁹⁷

Suomalainen toimittajakunta noudatti 1900-luvun alusta lähtien sukupuolten yhteistoiminnan periaatetta eikä erityiselle naisjärjestölle näyttäisi olleen samankaltaista pakottavaa tarvetta kuten esimerkiksi osassa Yhdysvaltojen osavaltioista. Oman ammatillisen järjestön perustaminen kertookin muodollisten esteiden sijaan ammatin jokapäiväisissä käytännöissä vallinneista sukupuolittuneista rakenteista, joiden tiedostaminen oli keskeisiä syitä nais erityisen yhdistyksen perustamiseen. Perustamista seuranneina vuosina kerhon jäsenet esittivätkin aktiivisesti vaateita naistoimittajien aseman parantamisesta. Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi nimitetty Anni Voipio esimerkiksi visioi perustavassa kokouksessa kerhon tehtäviksi naisten edustuksen lisäämistä alan ammatillisissa järjestöissä sekä kansasisäriä tukemista palkka sekä muissa kysymyksissä, joissa syrjintää alalla esiintyi.⁹⁸

91. Kurvinen 2013, 98.

92. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 72, 241.

93. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 294.

94. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 268.

95. *Suomen sanomalehdistön matrikkeli* 1937, 163.

96. Kurvinen 2009, 174–175.

97. Ks. esim. Djerf-Pierre 2007, 83; Lang 1999, 20, 65–67.

98. Kurvinen 2014b, 136–137.

Huomion kiinnittäminen naisten asemaan ei tarkoittanut kuitenkaan sitä, että kerhon jäsenistöön kuuluneet naiset olisivat olleet muita vapaampia oman aikansa sukupuoli-ihanteista. Vaikka osa jäsenistä kiinnitti paikoin hyvin terävästi huomiota naisten marginaaliseen asemaan, toiset uusinsivat samanaikaisesti sukupuolten biologisiin ominaisuuksiin pohjannutta kahtiajakoa nais- ja miestoimittajien välillä. Toimittajanaisten nähtiin esimerkiksi olevan miehiä herkempiä huomaamaan sosiaaliset epäkohdat ja heidän heikompa asemaansa ammattikunnassa perusteltiin miehiä heikommalla kilpailuvietillä.⁹⁹ Ammattikunnan sukupuolittuneet rakenteet näyttävät myös olleen niin syvään juurtuneita, ettei kerhon toiminta saanut aikaan merkittäviä muutoksia vaan nais- ja miestoimittajien välillä oli eroja sekä palkkauksessa, työtehtävissä että urapolkujen rakentumisessa myös kerhon perustamisen jälkeen.

Kulttuurisen pääoman avulla kilpailuetua

Toimittajuuteen on perinteisesti liitetty mielikuva synnynnäisestä uutisnänestä.¹⁰⁰ Se oli myös suomalaisessa toimittajakunnassa vaikuttanut näkemys, vaikka esimerkiksi Akseli Routavaara painotti oppikirjassaan synnynnäisen taipumuksen pitävän vain osittain paikkansa. Routavaara esitti ammatin edellyttävän sopivassa määrin edellytyksiä alalle, mutta taipumukset eivät yksin riittäneet vaan niitä oli ”kehitettävä, harjoitettava ja terästettävä kokemuksen avulla”.¹⁰¹ Routavaara ei toisin sanoen pitänyt toimittajan ammattia yksinomaan synnynnäisenä ominaisuutena vaan jonakin, johon oli mahdollista oppia. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut välttämättä teoreettista koulutusta. Routavaara painotti oppikirjassaan laaja-alaisen yleissivistyksen merkitystä toimittajan työssä, mutta korosti samanaikaisesti, ettei tietämystä tarvinnut hankkia koulunpenkiltä.¹⁰² ”Tosin ei ole syytä, niin kuin on jo viitattu, lehtimiesammattissa tuijottaa kovin pitkään määrättyihin oppiarvoihin ja tutkintoihin.

’Self-made man’ voi siinä menestyä yhtä hyvin, jopa paremmin kuin kirjanoppinut”,¹⁰³ Routavaara kirjoitti.

Itseoppineen toimittajan ihannetta piti yllä ammattikunnassa vallinnut kisälliperinne, joka ei kuitenkaan automaattisesti hyödyttänyt sekä miehiä että naisia. Kanadan varhaisia toimittajanaisia tutkineen Marjory Langin mukaan kisällikoulutus suosi nuoria miehiä, joille uutistoimittuksissa työskennelleet veteraanitoimittajat siirsivät taitonsa. Sen sijaan naiset kilpailivat pääsääntöisesti keskenään, harvalukuisten naistenpalstantoimittajien paikoista eivätkä näin ollen päässeet osalliseksi ikäpolvien välisestä jatkumosta.¹⁰⁴ Suomen kohdalla Langin selitys toimii vain osittain, sillä lehdistö ei ollut meillä yhtä voimakkaasti jakautunut naisten ja miesten alueisiin. Uutistoimittuksissa työskennelleillä naisilla oli toisin sanoen mieskollegoidensa tavoin mahdollisuus päästä oppimaan vanhemmilta kollegoiltaan. Sukupuolen merkityksestä kertoo kuitenkin se, että naiset kokivat miehiä todennäköisemmin tarpeelliseksi hankkia korkeamman koulutuksen ennen alalle siirtymistä. Nimenomaan yleissivistävällä koulutuksella näytetään haetun vakavasti otettavuutta miesvaltaisessa työyhteisössä, jossa naiset olivat edelleen poikkeus vallitsevasta toimittajan normista.¹⁰⁵ Myös suomalaisessa yhteiskunnassa vallinneesta sukupuolijärjestyksestä juontuneet käsitykset naisten heikommista kyvyistä toimia alalla lienevät vaikuttaneet haluun kasvattaa omaa tietopohjaa.

99. Ks. esim. Helsingin kaupunginarkisto, Vuosikokousten pöytäkirjat 1946–1952, Ca:1, Pöytäkirja Naistoimittajain Kerhon kokouksesta 13.11.1949. Ks. myös Kurvinen 2009, 179–185.

100. Ks. uutisnänestä esimerkiksi Lang 1999, 109.

101. Routavaara 1944, 219.

102. Routavaara 1944, 224.

103. Routavaara 1944, 226.

104. Lang 1999, 88–89, 92.

105. Toimittajakunnan vähittäinen naisistuminen alkoi vasta 1960-luvun jälkipuoliskolla. Kurvinen 2013.

Sukupuolten väliset erot koulutustasossa näkyvät esimerkiksi vuoden 1937 matrikkelissa. Neljäosalla koko toimittajakunnasta pohjakoulutus oli jäänyt alle viiteen luokkaan oppikoulu,¹⁰⁶ mikä noudattelee suomalaisten koulutustaustan yleistä kehitystä. Mervi Kaarnisen mukaan yhä useampi lapsi jatkoi kaupungeissa ja isommilla paikkakunnilla kansakoulusta oppikouluun 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, mutta oppikoulujen kasvun todelliset huippuvuodet ajoittuivat vasta 1950-luvulle.¹⁰⁷ Toimittajanaista 74 prosentilla oli kuitenkin ylioppilastutkinto jo vuonna 1937, ja alemman tai ylemmän korkeakoulututkinnon heistä oli suorittanut 31 prosenttia.¹⁰⁸ Vastaavasti koko ammattikunnassa ylioppilastutkinto oli 12 prosentilla ja korkeakoulututkinto 21 prosentilla toimittajista. Miehillä korkeampi koulutus painottui päätoimittajaportaan,¹⁰⁹ kun taas naisilla tutkinnon suorittaneita oli runsaasti myös rivitoimittajissa. Raino Vehmas esitti samansuuntaisia tuloksia verrattuaan kaikkien ennen vuotta 1954 alalle tulleiden toimittajien koulutustasoa. Vehmaksen mukaan naiset olivat koko tarkastellun ajan suorittaneet selvästi enemmän ylioppilastutkintoja ja hieman enemmän korkeakouluopintoja kuin miehet. Sen sijaan loppututkintojen suorittamisessa miehet olivat kirineet hiukan ohi, mutta tutkintojen painoutuessa päätoimittajaportaan kirjoittavina toimittajina työskennelleet naiset olivat koko 1900-luvun ensimmäisen puoliskon mieskollegoitaan korkeammin koulutettuja.¹¹⁰

Korkeampi koulutustaso ei välttämättä tuonut toimittajanaistille erityistä kilpailuetua, sillä se ei automaattisesti kasvattanut heidän arvoistaan. Koulutus ei toisin sanoen lisännyt suoraviivaisesti ammatillista statusta, mistä johtuen ammatissa ansioituminen pätevoitti vielä 1900-luvun alkupuolella loppututkinnon veroisesti esimerkiksi päätoimittajuuteen.¹¹¹ Toimittajanaisten kohdalla korkeampi koulutus näyttää kuitenkin vaikuttaneen miehiä todennäköisemmin uralla etenemiseen. Myös kansainväli-

sissä tutkimuksissa on todettu koulutuksen muodostuneen varhaisille toimittajanaistille yhdeksi pääomaksi, joka auttoi heitä saamaan jalsansijaa perinteisesti miesvaltaiseksi muodostuneella alalla. Esimerkiksi Ruotsissa miespäätoimittajat olivat vuosina 1925–1950 usein itseoppineita, kun taas naispäätoimittajilla oli taustallaan runsaasti kulttuurista pääomaa, johon myös koulutuksen katsotaan kuuluvan.¹¹²

Suomalaisten toimittajamatrikkeleiden perusteella naiset näyttävät vuoteen 1954 mennessä päätyneen päätoimittajiksi usein kahta reittiä: joko miespuolisen sukulaisen tai sopivan koulutustaustan ansiosta. Vaikka naiset kouluttautuvat muutenkin mieskollegoitaan pidemmälle, päätoimittajiksi edenneillä naisilla oli suhteellisesti enemmän korkeakoulututkintoja kuin toimittajanaistille yleensä. Vuoden 1954 matrikkeli-tiedoissa päätoimittajanaista 83 prosentilla oli joko ylempi tai alempi korkeakoulututkinto, kun koko naistoimittajakunnassa vastaava tutkinto oli 27 prosentilla. Toimitussihteeriportaassa ylempi tai alempi korkeakoulututkinto oli 40 prosentilla naisista. Huomioitavaa on, että Yhteiskunnallisen korkeakoulun sanomalehtitutkinto oli ainoastaan kahdella toimitussihteerillä, mutta ei yhdelläkään päätoimittajalla. Toisin sanoen koulutus pääomaa kartutettiin yleissivistäviksi luokiteltavien tutkintojen, ei varsinaisen toimittajatutkinnon avulla. Tässä suhteessa suomalaisten toimittajanaisten historia poikkeaa

106. Ks. Akseli Routavaaran viittaus *Suomen sanomalehdistön matrikkelin* koulutustietoihin. Routavaara 1944, 226.

107. Mervi Kaarninen, *Ammattia vai perhettä varten. Tyttöjen ammattikoulutus 1920–1930-luvulla*. Teoksessa Anu-Hanna Anttila & Anu Suoranta (toim.) *Ammattia oppimassa*. Väki voimakas 14. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2001, 122–123.

108. *Suomen sanomalehdistön matrikkeli* 1937.

109. Vehmas 1963, 86–87.

110. Vehmas 1963, 37.

111. Vehmas 1963, 87.

112. Djerf-Pierre 2007, 85–86, 89.

esimerkiksi Kanadasta, jossa varhaiset toimittajanaiset eivät yleensä pyrkineet alalle yliopistollisen koulutuksen kautta.¹¹³

Journalistisen koulutuksen puuttuminen pääliikköasemissa olleiden toimittajanaisten koulutustaustasta ei ole mitenkään poikkeavaa, sillä tiedotusalan opintoja ei pidetty toimittajalle välttämättöminä, vaikka alan koulutusta oli annettu Suomessa 1920-luvulta lähtien. Vuonna 1919 perustettu Kansankorkeakoulun kannatusyhdistys oli järjestänyt ensimmäisen toimittajille suunnatun viikon mittaisen luentokoulutuksen jo vuonna 1924, ja varsinaista toimittajakoulutusta alettiin järjestää vuonna 1925, jolloin sanomalehtiopista tuli yksi vasta perustetun Yhteiskunnallisen korkeakoulun oppiaineista. Ammatipiireissä itseoppineen toimittajan ihanne piti kuitenkin sitkeästi pintansa eikä toimittajakoulutusta otettu yksinomaan ilolla vastaan, vaan sen tarpeellisuudesta käytiin runsaasti keskustelua. Toimittajaa hakeneessa lehti-ilmoituksessa saatettiinkin 1920-luvulla todeta, että ”YK:n käyneet älkööt vaivautuko”, kuten Mirja Huuhka muisteli kirjoituksessaan. Etenkin monet vanhemman polven toimittajista pitivät teoreettista koulutusta turhana.¹¹⁴ Nuorissa toimittajanaluisa ala herätti kuitenkin alusta lähtien kiinnostusta, ja ensimmäiselle kurssille ilmoittautui 45 opiskelijaa. Tämän jälkeen opiskelijamäärä oli koulun Helsingissä¹¹⁵ olon aikana vuosittain 31–75. Toisen maailmansodan aikana opiskelijamäärät tosin jäivät alhaisemmiksi eikä vuosina 1940 ja 1942 aloittanut yhtään uutta opiskelijaa. Sodanaikainen notkahdus tasaantui 1940- ja 1950-lukujen taitteessa, jolloin opiskelijamäärä oli korkeimmillaan 170.¹¹⁶

Toimittajatutkinnon suosio ei näkynyt tutkintomäärissä, sillä toimittajille leimalliseen tapaan opinnot jäivät valtaosalta sanomalehtilinjan opiskelijoista kesken heidän päästyään kiinni varsinaiseen toimittajan työhön. Vuonna 1954 tehdyn kyselyn mukaan toimittajaopiskelijoista oli yltänyt loppututkintoon vain 22 prosenttia, ja liikkeenjohtajiin verrattuna heidän opintojen

keskeyttämisprosenttinsa oli kolminkertainen. Alan opiskelijoiden määrä koko toimittajakunnasta oli myös häviävän pieni, sillä vuonna 1954 vain 11,3 prosenttia toimittajista oli suorittanut joko sanomalehtialan opintoja tai loppututkinnon.¹¹⁷ Vuosien 1927–1959 aikana opetusjaoston sanomalehtitutkinnon suoritti kuitenkin yhteensä 96 henkilöä, joista naisia oli 34. Yhteiskuntatieteiden kandidaatintutkinnon pääaineenaan sanomalehtioppi suoritti puolestaan 27 henkilöä aikavälillä 1941–1959. Heistä naisia oli 13.¹¹⁸ Prosentuaalisesti mitattuna opetusjaoston sanomalehtitutkinnon suorittaneista 35 prosenttia ja yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnon suorittaneista 48 prosenttia oli naisia, mikä oli merkittävästi enemmän kuin naisten osuus koko ammattikunnassa. Sanomalehtialan opinnot näyttävätkin muodostuneen yleissivistävän koulutuksen tavoin naisille miehiä houkuttelevammaksi vaihtoehdoksi hankkia kannuksia alalle.

Se kuinka suuri merkitys alan opinnoilla oli naisten ammatillisen etenemisen kannalta jää tilastojen valossa epäselväksi. Näyttää kuitenkin siltä, ettei toimittajatutkinnosta koettu saatavan erityistä lisäarvoa ammatillisella kentällä toimimiseen, sillä vain murto-osa tutkinnon suorittaneista ilmoitti opintonsa toimittajamatrikkeleihin antamissaan tiedoissa. Myöskään kaikki opintoja suorittaneet naiset eivät liittäneet niistä tietoja omaan ammatillisten henkilötietojensa

113. Lang 1999, 90.

114. Pentti Salmelin, Sanomalehtitutkinnosta toimittajatutkintoon. Teoksessa Kaarle Nordenstreng (toim.) *60 vuotta toimittajakoulutusta*. Tampereen yliopisto 1985, 5–7.

115. Yhteiskunnallinen korkeakoulu muutti Helsingistä Tampereelle vuonna 1960 ja muutti nimensä Tampereen yliopistoksi vuonna 1966. Kurvinen 2013, 117.

116. Yhteiskunnallisen korkeakoulun opiskelijatilasto löytyy teoksessa Kaarle Nordenstreng (toim.) *60 vuotta toimittajakoulutusta*. Tampereen yliopisto 1985; ks. myös Salmelin 1985, 15.

117. Vehmas 1963, 152–153.

118. Tiedot on kerätty teoksesta *60 vuotta toimittajakoulutusta*.

luetteloon. Vuosina 1937 ja 1954 julkaistujen matrikkeliänsä mukaan Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa olisi tehnyt opintoja ainoastaan 23 naista ja varsinaisen lehtitutkinnon olisi suorittanut 6 naista. Osa naisista ei tosin maininnut opintojensa kuuluneen lehtitutkintoon, vaikka voidaan olettaa valtaosan opiskelleen juuri sanomalehtialaa. Esimerkiksi Heidi Elmgren ilmoitti vuoden 1954 matrikkeliänsä tutkinnokseen sosiologian kandidaatin tutkinnon,¹¹⁹ mutta ei maininnut siihen kuuluneita sanomalehtiopin opintoja. Toimittajakoulutuksen historiikissa Elmgren mainitaan kuitenkin ensimmäisenä yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnon suorittaneena toimittajana (1942)¹²⁰. On myös otettava huomioon, että osa tutkinnon suorittaneista saattoi jäädä matrikkeliänsä ulkopuolelle tutkinnon jälkeisen työhistoriansa tai siinä esiintyneiden katkosten vuoksi. Matrikkeleissa ei ole tietoa esimerkiksi Maija-Liisa Tuomisesta (os. Lohi), joka suoritti sanomalehtitutkinnon vuonna 1948 ja työskenteli vuodesta 1947 lähtien *Länsi-Suomi*-lehdessä. Myös Lohen tallentama kuva vuoden 1945 sanomalehtitutkintoa opiskelleista naisista kertoo naisopiskelijoiden määrän olleen matrikkeliänsä tiedoista saatavaa tietoa paljon suuremman.¹²¹ Vaikka kuvan 28 naisesta kaikki eivät olisikaan päätyneet toimittajiksi, voidaan sen perusteella olettaa toimittajakoulutukseen osallistuneiden naisten määrän olleen huomattavasti suurempi kuin matrikkeliänsä perusteella lasketavissa oleva luku.

Joukko haastoi työelämän rakenteita

Olen tarkastellut artikkelissani suomalaisen nais- ja miestoimittajakunnan yhteneväisyyksiä ja eroja esimerkiksi äidinkielen ja koulutustaustan suhteen vuosina 1925–1954. En ole kuitenkaan tehnyt systemaattista vertailua sukupuolten välillä, vaan olen keskittynyt naisiin joukkona. Aineistolle esittämäni kysymykset ovat muotoutuneet matrikkeleissa annettujen tietojen pohjalta, mutta olen täydentänyt aineistoa julkaistuilla muistelmilla ja 1970-luvulla kerätyillä

muistitietoaineistolla päästäkseni syvemmälle työnjaon, urakehityksen, ammatillisissa järjestöissä toimimisen ja koulutustaustan kysymyksiin.

Valitulla tarkastelutavalla ja käytetyllä aineistolla on rajoituksensa, sillä ne kertovat vain julkaisuhetken tiedot tarkastellusta joukosta. Näin ollen matrikkeliänsä ulkopuolelle ovat jääneet ne naiset, jotka eivät ole julkaisuvuosiensa työskennelleet alalla tai ovat työskennelleet niin vähän aikaa, että he eivät ole voineet vielä hakea Suomen Sanomalehtimiesten Liiton jäsenyyttä. Matrikkelit eivät myöskään tarjonneet tietoa niistä kehityskuluista, joita naisten ura- ja perhe-elämässä tapahtui julkaisuhetken jälkeen. Joukko- ja yksilöbiografinen tarkastelu paljasti kuitenkin toimittajan työn ammatillistumisen, toisen maailmansodan naisille avaat mahdollisuudet ja miesvaltaisen ammatin naisille asettamat reunaehdot. Samanaikaisesti se nosti esiin epätyypillisiä naisia, mikä antoi mahdollisuuden tarkastella myös sitä, mikä on ollut tavallista.

Hahmotettu toimittajanaisten joukko ei ollut homogeeninen vaan heidän uransa muotoutuivat hyvin erilaisiksi. Osa naisista eteni päällikötehtäviin tai loi merkittävän uran kirjoittavana toimittajana. Toiset jatkoivat saman lehden palveluksessa koko uransa, jotkut jättivät alan joko perheen perustamisen tai muiden syiden vuoksi. Yhteistä kaikille oli kuitenkin se, että joukkona he säröittivät 1900-luvun alun suomalaisen työelämän sukupuolittuneita rakenteita. Vaikka naiset olivat toisen maailmansodan vuosina paikanneet rintamalla joutuneiden miesten työvoiman ottamalla vastuulleen aiemmin naisten ulottumattomissa olleita tehtäviä, puolet ammatissa toimineista 15–19-vuotiaista tytöistä työs-

119. *Lehdistön matrikkeli* 1954, 51–52.

120. Kurvinen 2014a, 85–86.

121. Maija-Liisa Tuominen, ”Eik siällä ol kettä lailist toimittaja?” Puheenvuoroja ja muistelmia, <http://www15.uta.fi/cmt/juhla2006/puheenvuoroja/tuominen.html> (6.10.2015).

kenteli vuonna 1950 edelleen kotiapulaisina tai myymäläapulaisina¹²². Ajan aikakauslehdissä naisille sopivina ammatteina esiteltiin puolestaan hoivatyöhön ja kasvatukseen liittyviä töitä kuten modistin, sairaanhoitajan, opettajan ja raitiovaununrahoitajan tehtäviä. Suomalaisessa työelämässä jako naisten ja miesten tehtäviin säilyikin selkeänä,¹²³ mitä toimittajan ammatti osaltaan kyseenalaisti. Vaikka matrikkeliä tiedot eivät kerro koko totuutta ammatissa toimineista naisista ja miehistä, ne osoittavat kuitenkin sen, että toimittajina naisilla oli myös 1900-luvun alkuvuosikymmeninä moninaiset mahdollisuudet työskennellä alalla, jota perinteisesti edelleen pidettiin miesten ammattina.

Abstract: Challengers of the gendered working life: Women journalists in Finland in 1925–1954

At the beginning of the 20th century, journalists were mostly men, but the number of women journalists

has steadily increased since then. In this article, I analyse the early women journalists in Finland based on the registers of journalists published in 1925, 1937 and 1954 by the Guild of Finnish Newspapermen. By using a cohort of 197 women, I point out how the group of these women has changed over years. In addition, I pay attention to the meanings of the cultural and social capital for their careers. I claim that, as a group, these women challenged the gendered structures of Finnish working life, although they did not do that as individuals.

Keywords: women journalists, newsroom, prosopography, Finland, 20th century

122. Marjatta Rahikainen, Kaupunkilaisnuorten töitä 1950–1970. Teoksessa Raimo Parikka (toim.) *Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 730. SKS 1999, 344.

123. Hytönen 2014, 82–84. – *Nyt julkaistu Heidi Kurvisen artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin*.